

Nr 1

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående flyttning av stoftet efter politisk flykting.

Tredje lagutskottet har behandlat två inom riksdagen väckta och till lagutskott hänvisade motioner, nr 110 i första kammaren av herr *Tistad* och nr 142 i andra kammaren av herr *Börjesson* i Falköping .

I motionerna, som är likalydande, hemställes »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om sådan komplettering av lagen om jordfästning att politiska flyktingar som erhållit asyl i vårt land tillförsäkras detta även efter sin död».

För motionernas innehåll redogöres nedan.

Gällande bestämmelser m. m.

Bestämmelser om flyttning av gravsatt stoft eller aska återfinns i 31 § kungörelsen den 18 oktober 1963 (nr 540) om begravningsplatser och gravar m. m. Gravsatt stoft må sålunda icke upptagas utan tillstånd av länsstyrelsen, som i ärendet skall höra hälsovårdsnämnden och den som förvaltar begravningsplatsen. Det ankommer på medicinalstyrelsen att meddela särskilda föreskrifter om vad som skall iakttagas vid flyttning av stoft. För flyttning av gravsatt aska fordras tillstånd, om flyttningen avses skola ske inom begravningsplats eller mellan begravningsplatser tillhörande samma församling eller kyrkliga samfällighet, av den som förvaltar begravningsplatsen och eljest av länsstyrelsen, som i ärendet skall höra den som förvaltar begravningsplatsen. 1963 års kungörelse, som trädde i kraft den 1 januari 1964, ersatte kungörelsen den 11 november 1960 (nr 640) om begravningsplatser samt gravsättning och eldbegängelse m. m. Däri meddelade föreskrifter beträffande flyttning av gravsatt stoft eller aska har i allt väsentligt oförändrade överförts till 1963 års kungörelse. Detsamma gäller föreskrifterna om rätten att ur riket utföra stoftet efter här avliden person. Härom stadgas i 21 § 1963 års kungörelse att stoftet efter här i riket avliden person icke må utföras ur riket med mindre till tullmyndighet i utförselorten avlämnas vederbörligt intyg om att gravsättning eller eldbegängelse fått äga rum. Pastor skall av tullmyndigheten underrättas om utförseln.

Medicinalstyrelsen har i cirkulär den 6 december 1948 till samtliga länsstyrelser, poliskammaren i Stockholm, förste provinsialläkare och därmed

jämställd förste stadsläkare ävensom samtliga hälsovårdsnämnder i riket meddelat särskilda föreskrifter från hygienisk synpunkt angående flyttning av gravsatt lik.

Rörande den hänsyn som i begravningsrättsliga sammanhang är att taga till den avlidnes önskemål må till en början erinras om innehållet i 1 § lagen den 25 oktober 1957 (nr 585) om jordfästning m. m. Enligt nämnda lagrum bör, när någon avlidit, den avlidnes önskan rörande jordfästning och gravsättning iakttagas av den som i egenskap av anhörig eller närstående eller eljest ombesörjer begravningen. Härvid skall särskilt beaktas, om den avlidne givit uttryck åt sin önskan i skriftligt förordnande eller om denna framgår av hans anslutning till visst trossamfund. Om tillämpningen av dessa stadganden anförde föredragande departementschefen vid lagrådsremissen bl. a. följande (prop. 171/1957 s. 17 ff).

Den ledande grundsatsen bör självfallet vara, att den avlidnes vilja skall respekteras såväl i frågan om jordfästning över huvud skall äga rum som beträffande jordfästningens konfessionella karaktär. Det kan betraktas som ett led i den enskilda människans religiösa frihet, att hon under sin livstid kan känna sig trygg för att hennes begravning kommer att ske i överensstämmelse med hennes önskemål. Rättsreglerna bör alltså ha den innebörden att, om den avlidne givit uttryck åt en önskan i detta avseende, denna om möjligt bör uppfyllas.

Ansvaret för att den avlidnes önskemål blir respekterade kommer alltså att vila på den avlidnes anhöriga eller närstående eller den som eljest, då sådana ej finnes, ombesörjer begravningen. Att närmare bestämma denna krets av personer eller att meddela några regler för fall av oenighet mellan dem synes icke vara praktiskt möjligt. Om begravningen ombesörjes av myndighet eller annan å tjänstens vägnar, ingår ett iakttagande av framkomna önskemål i tjänsteåliggandet. Det kommer, såsom utredningsmannen framhållit, ytterst att bero på de efterlevandes etiska hållning såväl att ett befintligt skriftligt förordnande av den avlidne över huvud kommer till synes som att ett omdöme om hans annorledes uttryckta vilja är sakligt grundat.

I sammanhanget må jämväl erinras om att 8 § jordfästningslagen föreskriver att avliden, som ej tillhörde svenska kyrkan, må på framställning av den som ombesörjer begravningen jordfästas i svenska kyrkans ordning, därest den avlidne önskat sådan jordfästning eller det eljest föreligger skäl därtill.

Vidare må nämnas att 1960 års kungörelse innehöll viss föreskrift om hänsynstagande till den avlidnes önskan. Sålunda stadgades i 23 § att eldbegängelse ej fick äga rum med mindre förklaring lämnades av den avlidnes närmaste anhöriga eller någon som eljest stod den avlidne nära att han icke, såvitt bekant, uttalat bestämd önskan om begravning utan eldbegängelse. Denna bestämmelse har ej upptagits i 1963 års begravningskungörelse. I anslutning härtill uttalas i justitierådet Digmans kommentar till begrav-

ningslagstiftningen (s. 130) att det får bero på de närmastes pietet att eldbegängelse ej begärs mot den avlidnes önskan.

I SOU 1961: 5 »Begravningsplatser och gravar» (s. 166) lämnas uppgifter om den utsträckning i vilken flyttning av kistor och urnor förekommer. Från 74 orter hade sålunda uppgivits att flyttning av lik förekommit under de senaste tio åren, medan inom 67 orter sådan flyttning under samma tid ej ägt rum. Antalet varierade från 1 till 1 909 (Stockholm). Flyttning hade skett i sammanlagt 3 452 fall, varav 1 440 kistor och 799 urnor medan återstående 1 213 fall ej specificerats. De flesta flyttningarna av kistor i Stockholm uppges ha föranletts av önskan om eldbegängelse. I många fall har flyttning skett för att sammanföra stoft efter makar som jordats på olika håll eller för att göra gravplats lättare tillgänglig för efterlevande. Stundom har omdisponering av en begravningsplats föranlett flyttning av kistor från vissa gravar.

Justitieombudsmannens ämbetsberättelse år 1965

Den administrativa handläggningen rörande flyttning av stoft har efter klagomål prövats av justitieombudsmannen (se JO:s ämbetsberättelse år 1965 s. 396 ff.). Beträffande de faktiska omständigheterna i ärendet framgår av berättelsen bl. a. följande.

Theodor Reiters avled i december 1956 i Stockholm och efterlämnade som ende dödsbodelägare sonen Leons. Begravningen ombesörjdes och bekostades av Reiterskören med Leons' medgivande. Stoffet lades i en ekkista, vilken placerades i en zinkkista. Zinkkistan inneslöt i en skyddande, kraftig träkista. Arrangemanget med de tre kistorna motiverades enligt Reiterskören med att stoftet någon gång i framtiden skulle kunna återsändas till Lettland, då landet blev fritt.

Leons Reiters, som år 1958 återvänt till Lettland, sökte i september 1959 det aktuella tillståndet. Härvid uppgavs att Theodor Reiters i livstiden givit uttryck för en önskan att hemföras till Lettland och få vila i familjegraven i Riga tillsammans med sin hustru. Därför hade stoftet balsamerats och kroppen nedlagts i en zinkkista. Leons Reiters åberopade handlingar av innehåll att det var Theodor Reiters' önskan att hans stoft skulle återföras till hemlandet.

I avgivna yttranden förklarade sig kyrkogårdsnämnden och hälsovårdsnämnden i Stockholm icke ha något att erinra mot flyttning av stoftet.

Reiterskören hemställde hos ÖÄ att tillstånd till flyttning av stoftet icke måtte meddelas och åberopade bl. a. fyra intyg, enligt vilka det inte var någon tvekan om att det var Theodor Reiters' yttersta vilja att hans stoft under de förhållanden som nu råder skulle vila i Sverige.

Leons Reiters bemötte körens skrivelse och företedde intyg av innehåll att den avlidnes önskan var att stoftet skulle återföras till Lettland.

ÖÄ fann genom resolution den 24 maj 1962 skäligt att med stöd av 31 § 1960 års kungörelse meddela det sökta tillståndet under vissa i resolutionen angivna villkor.

Reiterskören anförde besvär över beslutet och yrkade att det måtte upphävas.

Genom beslut den 15 februari 1963 fann Kungl. Maj:t — när Reiterskören icke kunde anses behörig att föra talan i målet — besvären icke kunna upptagas till prövning.

Efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit samt gällande bestämmelser anför JO följande.

Av vad nu anförts framgår att tillstånd till flyttning av gravsatt stoft enligt 31 § i 1960 års kungörelse — liksom enligt motsvarande bestämmelse i nu gällande begravningskungörelse — icke kräver särskild förklaring om att den avlidne ej motsatt sig sådan flyttning och än mindre bevisning om att han själv önskat flyttningen. På samma sätt som enligt nuvarande regler gäller i fråga om eldbegängelse få myndigheterna anses äga utgå från att den avlidnes närmaste av pietetsskäl icke begära förflyttning i strid mot vad som var eller kan antagas ha varit hans önskan. Vad nu sagts innebär å andra sidan icke att myndigheten — oavsett vad härom i övrigt må upplysas i ärendet — skulle vara skyldig att under alla förhållanden godtaga nämnda presumtion.

I förevarande fall har den avlidne som ende närmaste anhörig efterlämnat sin son. Denne har hävdatt att den begärda flyttningen överensstämmer med faderns önskan och har till stöd härför även åberopat uttalanden av vissa personer. Någon gensaga mot flyttningen har, såvitt av handlingarna framgår, icke heller rests av annan anhörig till den avlidne. En motsatt uppfattning har emellertid gjorts gällande från andra håll. Att bringa närmare klarhet i denna fråga synes icke möjligt. Det är härvid bl. a. att märka, att den situation som uppkommit genom att den avlidnes son under nuvarande politiska förhållanden slutligen återvänt till Lettland icke synes ha diskuterats av den avlidne.

Vid angivna förhållanden har ÖÄ enligt min mening lagligen icke ägt avslå ansökningen på den grund att klarhet icke förelåg beträffande den avlidnes egen inställning till flyttningen. Som tidigare framhållits uppställer författningen icke något krav på viss utredning härom. I förevarande fall — där den avlidne som närmast anhörig endast efterlämnade sin son — förelåg ej heller någon oenighet mellan efterlevande. På grund härav och då något hinder i övrigt mot bifall till ansökningen ej synes ha förelegat, finner jag klagomålen i vad de avse ÖÄ:s handläggning av ärendet icke föranleda någon min vidare åtgärd.

Vid den granskning av JO:s ämbetsförvaltning som första lagutskottet grundlagsenligt förehaft har enligt utskottets utlåtande nr 1/1965 icke förekommit någon anledning till anmärkning.

Tidigare riksdagsbehandling

Vid 1965 års riksdag väcktes motioner av herrar *Börjesson* i Falköping och *Hamrin* i Jönköping om åtgärder för ökat rättsskydd åt politiska flyktingar. I sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 1 år 1965 anförde tredje lagutskottet bl. a. följande.

Av den föregående redogörelsen framgår att begravningskungörelsen — liksom tidigare gällande bestämmelser i ämnet — saknar särskild föreskrift om hänsynstagande till avlidens önskan rörande flyttning av hans gravsatta stoft. Såsom justitieombudsmannen funnit vid prövning av det ärende som åberopas av motionärerna får myndigheterna å ena sidan anses äga utgå från att den avlidnes närmaste av pietetsskäl icke begär förflyttning i strid mot vad som var eller kan antagas ha varit den avlidnes önskan men är å andra sidan icke skyldig att under alla förhållanden godtaga denna presumtion. Vad särskilt angår frågan, huruvida politiska flyktingar åtnjuter sämre rättsskydd än övriga, vill utskottet framhålla att i begravningskungörelsen icke i något avseende göres åtskillnad på grund av avlidens nationella härkomst. Medborgerskapsrättsliga förhållanden kan således icke föranleda olikartad behandling av ärenden av nu aktuellt slag. Rättsskyddet för de politiska flyktingarna måste därför i begravningskungörelsen anses vara tillgodosett på samma sätt som för övriga. Någon författningsändring av det slag som ifrågasättes i motionen är alltså ej påkallad.

Motionerna

Sedan motionärerna erinrat om ovan återgivna stadganden i 1 och 8 §§ jordfästningslagen konstaterar de att dessa stadganden ger garantier för ett uttalat önskemål om hur och var man vill bli jordfäst även blir tillgodosett. De framhåller bl. a. i anslutning härtill att ett särskilt uttalat önskemål bör respekteras och att, om man följer lagens bokstav, något tvivel härom inte bör uppstå. Motionärerna fortsätter.

Det har emellertid inträffat att lik flyttats från en plats till en annan som bjärt strider mot vad den avlidne önskat. Att kistor och urnor måste flyttas på grund av omdisponering av mark eller efter anhörigas begäran för att t. ex. sammanföra stoft efter makar etc. kan vara förklarligt. Man torde därmed inte ha gjort sig skyldig till någon lagstridig åtgärd eller till en handling som sätter den avlidnes rättsskydd i detta avseende ur spel. Däremot finner vi det i hög grad stötande att, som skett, politiska flyktingars stoft flyttas till det land ur vilket de flytt på grund av politisk åskådning. Vi har ett stort antal utlänningar i vårt land som här fått sin politiska asyl och som på inga villkor önskar flytta tillbaka till sitt av främmande makt ockuperade fosterland.

Händelser av denna art skapar självfallet förstämning och oro bland den avlidnes landsmän som vistas i vårt land och som sålunda inte kan känna sig trygga för att de också efter sin död får stanna här. Enligt vår mening

är det i hög grad angeläget att flyktingar, som under en lång följd av år vistats i Sverige, tillförsäkras samma rättsskydd som svenskar. I dessa hänseenden måste gällande lagstiftning betraktas som ofullständig.

För att tillförsäkra politiska flyktingar den rätt som svenskar åtnjuter bör enligt motionerna jordfästningslagen kompletteras med stadgandet om att den flykting som fått politisk asyl i Sverige skall garanteras detta även efter döden. Någon flyttning av hans stoft bör inom lagens ram inte kunna ske till det land från vilket han flytt och till vilket han inte önskat återvända. Gör anhöriga eller andra närstående i det gamla hemlandet anspråk på en flyttning, skall hänsyn härtill inte tas om detta antas strida mot den avlidnes vilja.

Beträffande motionernas fullständiga innehåll hänvisas till motionen II: 142.

Utskottet

På ovan närmare redovisade skäl hemställer motionärerna om sådan komplettering av jordfästningslagen att politiska flyktingar som fått asyl i Sverige tillförsäkras sådan även efter sin död.

I jordfästningslagen finns den grundläggande regeln att den avlidnes önskan rörande jordfästning och gravsättning bör om möjligt beaktas. Regeln kompletteras bl. a. med en bestämmelse av innebörd att avlidne, som inte tillhörde svenska kyrkan, må på framställning av den som ombesörjer begravningen jordfästas i svenska kyrkans ordning om den avlidne önskat sådan jordfästning eller det eljest föreligger skäl därtill. Bestämmelserna återspeglar uppfattningen att människan under sin livstid bör ha rätt att känna sig trygg för att hennes begravning kommer att ske i överensstämmelse med hennes önskemål.

I fråga om flyttning av gravsatt stoft finns vissa regler i begravningskungörelsen, som emellertid inte innehåller någon särskild föreskrift om hänsynstagande till avlidens önskan. Det måste dock anses ligga i sakens natur, att den grundläggande regeln i jordfästningslagen även i dylikt sammanhang bör beaktas.

Vad beträffar frågan om politiska flyktingar åtnjuter samma rättsskydd som övriga, vill utskottet — såsom även skedde i ovannämnda utlåtande av år 1965 — framhålla att i begravningskungörelsen inte i något avseende åtskillnad göres på grund av avlidens nationella härkomst. Ej heller föreligger i lagstiftningen någon sådan skillnad beträffande bestämmelserna i jordfästningslagen. Rättsskyddet för de politiska flyktingarna måste därför anses i nu aktuella avseenden vara tillgodosett på samma sätt som för övriga. En annan fråga är sedan den, att svårigheter kan uppkomma i tillämpningen. Detta torde dock ej helt gå att undvika, enär full klarhet inte

alltid står att få i fråga om den avlidnes inställning till ifrågasatt flyttning. Såsom justitieombudsmannen år 1965 funnit vid sin prövning av ett ärende rörande flyttning av stoft efter politisk flyktning får dock myndigheterna anses äga utgå från att den avlidnes närmaste av pietetsskäl inte begär förflyttning i strid mot vad som var eller kan anses ha varit den avlidnes önskan; å andra sidan är myndigheterna inte skyldiga att under alla förhållanden godta denna presumtion. För att oklarhet i fråga om flyttning av stoft inte skall behöva uppkomma synes det utskottet angeläget framhålla att den, som vill vara säker på att hans önskan verkligen iakttas, i skriftlig handling eller på annat sätt klart tillkännager sin vilja. Ytterligare säkerhet kan vinnas om upprättade handlingar deponeras hos kyrkomyndighet eller på annat lämpligt sätt. Att författningsmässigt reglera sådana värderingsspörsmål som det här är fråga om torde dock varken vara möjligt eller lämpligt. Utskottet, som instämmer i motionernas syfte, anser därför någon åtgärd från riksdagens sida ej vara påkallad i anledning av motionerna.

Utskottet får därför hemställa,

att förevarande motioner, I: 110 och II: 142, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 15 februari 1967

På tredje lagutskottets vägnar:

ERIK ALEXANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från f ö r s t a kammaren: herrar Alexanderson, Göran Karlsson*, Svante Kristiansson, Ebbe Ohlsson, Erik Jansson, Nils-Eric Gustafsson, Åkesson och Torsten Hansson;

från a n d r a kammaren: herrar Johansson i Torp, fru Torbrink, herrar Hedin, Persson i Tandö, fröken Anderson i Lerum, herrar From, Åberg och Josefson i Arrie.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.